

Létünk biztosítéka önmagunkban van.

Korunk szellemét figyelve, sokszor úgy tetszik, mintha valami új, idegenszerű világba tévedtünk volna. Nemcsak óriási küzdelem szakadt reánk, amely egy évtizedet meghaladó időn túl is napról-napra hihetetlenül szipolyozza erőnket és kitartásunk ellenére is összeroppanással fenyegeti első sorban egyházi életünket, hanem még mindig tájékozatlanok vagyunk a viszonyokkal és bizonytalankok a teendőkben; járatlanok az erkölcsben, a törvény és igazságszolgáltatás gyakorlásában; bizalmatlanok a felelős megnyilatkozásokkal és ígéretekkel szemben. Emésztjük magunkat a gondok gyötrődései között, de megnyugvó pontra jutni, honnan biztosan elindulhatnánk, nem tudunk. Néha úgy érezzük, hogy halálra fáradtunk a céltalan küzdelemben s kedvünket veszítjük a megújuló méltatlanságok miatt.

Megtartó erőnknek a forrásai: csupán önbizalmunk és hitbuzgóságunk s az azokból származó tetteink és áldozataink.

Az még nem volna baj, hogy a változott viszonyokkal új munkamező tárult fel előttünk, mely erőnket új kötelességek elé állítja és nagyobb mértékben igénybe veszi. Ha önfeláldozó küzdelmeinknek a hatalom részéről meg volna a méltánylása s a jogosan elvárható eredmény nem maradna el: vállalnók a nagyobb áldozatot az új kötelességekkel szemben.

A baj ott kezdődik, hogy akiktől sorsunk függ, akiknek életünkbe beleszólása van, azokban, nagy erőfeszítésünk ellenére is, még mindig szinte teljes mértékben hiányzik a megértés szelleme. És folytatódik ott, hogy a roppant küzdelemnek a súlya első sorban az egyház vállaira nehezedik, amely pedig nem annyira a faj önfenntartására, mint a hitigazság hirdetésére, a lelki és szellemi élet tisztítására, erősítésére és világosítására kellene fordítsa erejét.

Ezzel ellentétben a helyzet az, hogy nemcsak valláserkölcsei életünk fenntartása, neimcsak a szellemi élet ápolása, hanem egész

kultúránk védelme, magyar nemzeti létünk és jövőnk biztosítása Erdély földjén az egyházra néz.

Baj az is, hogy talán az erőfeszítés fokozott mértéke, talán az önző és érdekhajhászó világ megvesztegető ereje nem kis mértékben elhomályosította bennünk a nemesebb gondolkodás szépségét s meggyöngítette féltve őrzött eszményeink szeretetét. Ennek dacára látnunk és éreznünk kell s vállalnunk is, hogy, mint unitárius egyház, teljes mértékben bele vagyunk kapcsolva a kisebbséggé lett erdélyi magyarság önlétéért vívott nagy küzdelmébe.

Mégis, mintha az egyházban nem tudnánk úgy tömörülni és együttérezni, hogy egységünk érzete biztos erő legyen a megpróbáltatásos időkben.

Tudjuk és lépten-nyomon hangsúlyozzuk, hogy erős és öntudatos jellemekre, határozott egyéniségekre van ma szükség, kiknek ércakarátán végeredményében meg kell törjék az erőszak hatalma.

Hányszor gyöngíti mégis közöny és rosszakarat, egyéni önzés és megbántott hiúság kicsiny erőnket? Hányszor kell nemes törekvéseinkben leverő fájdalommal tapasztalnunk, hogy még hitünk ereje és vallásunk szeretete sem hatja át gyújtó tűzként lelki világunkat?!

Vannak, tagadhatatlanul, ma is, mint voltak minden időben, jellemes, hithű, egyházunkat szerető és kötelességtudó emberek, akik anyagi áldozatokkal előljárnak és példát adnak. De nincsenek-e elegenden olyanok is, akik érzéketlenek az idő követelményeivel szemben s önzők és zugolódók a kötelességteljesítés idején? Nincsenek-e, akik egyháziatlan magatartásukkal nemcsak az egyháznak méltatlan tagjai, hanem fajunknak is hűtlen gyermekei? Vannak, akik lankasztói a lelkesedésnek és kerékkötői az áldozatra kész lelkek tettekben való megnyilatkozásának!

Pedig, ha volt idő, amely komoly áldozatokat követelt, most sokszorosan jelentkezik annak a szüksége. Ha volt idő, mikor az emelkedett gondolkodás s az igazság végső győzelmében vetett hit kitartó erőt kölcsönzött a nemesen küzdőknek, most mindannyiunk teljes megértésére és áldozatára, a lelki erő hatalmára csakugyan szükség van. A Példabeszédek írójának a tanítása soha sem volt igazabb, mint a mi időkben: „aki adakozik, annál inkább gazdagodik; de aki megtartóztatja magát az adakozástól, az ugyan szűkölködik“.

A jól meggondolt és nemes célra fordított adakozás még senkit sem szegényített le, mert a lelkiekért és magasabb célokért hozott áldozat rendesen anyagi javainak komoly megbecsülésére, helyes beosztására és okos használatára ösztönzi az embert. A csak magát szerető és fősvénységig menő természet azonban már nem egyszer lett forrása az ingatag jellemnek és könnyelmű életnek s okozott helyrehozhatatlan hibát a családban és a közügy szolgálatában.

Unitárius anyaszentegyházunkat a lelki gazdagodást is jelentő áldozatkészség tartotta fenn igen sokszor a múltban annyi baj között. Az önbizalomból és hitbuzgóságból táplálkozó áldozatkészség lehet a megtartó erő ma és a jövőben is. Az ebből származó lelki gazdagodás túlszárnyalja az egyént s különösen az egyházban az emberiség magasabb szellemi érdekének és egyetemes jellegű céljának lesz a segítője. Ezért van mérhetetlen fontossága az áldozatnak unitárius egyházunkban is.

* * *

Minden egyébtől eltekintve, az áldozatkészség szükségét és fontosságát unitárius egyházunkban, a múlt tanítása mellett, különösen a hitigazság ereje teszi érthetővé.

Nincs miért különösebb módon hivatkozzunk arra, hogy az unitárius hiteszme egyidős és azonos a Jézus tanításaival.

Akik a történelmet s a hitfejlődés útját csak valamennyire is ismerik, tudják, hogy azok az eszmék, melyek Jézus ajkán az Isten igaz ismeretéért és az ember boldogulásáért elhangzottak: legtermészetesebben az unitárius gondolkozásban élnek. S ha a keresztény emberiség nem feledte volna olyan sokszor és olyan könnyen a Jézus figyelmeztető szavát: „Meglásd, hogy a világosság, mely benned vagy, homályosság ne legyen“, bizonyára a vallásos gondolkozás világában is gyorsabb és biztosabb lett volna a haladás.

Azonban a lelki világ vallásos fejlődése s a hitigazság tövises útja ép eléggé hirdeti, hogy „az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot“.

Ezért jutott a kereszténység kifejlődése és kialakulása küzdelmében tévutakra s lett igen sokszor a szellemi erő szabad fejlődésének és a tudomány terjedésének akadályozója, nem egyszer a babonás hit melegágya.

Nem szorul közelebbi bizonyításra az sem, hogy az igazságnak mindig nehéz volt az útja. Nem csoda, ha az unitárius hitigazságnak s ezzel együtt a legtisztább keresztény hitfelfogásnak, a kereszténység első századai hitének megromlásától a 16. századig kellett várnia, hogy egyházilag testet öltjön és erőre kapjon. Annak az időnek kellett elkövetkeznie, midőn sok tévelygés, csalódás és elfojtott vágyakozás után a keresztény emberiség vallásos gondolkozása újból ellenállhatatlan erővel szomjuhozta az igazságot és világosságot.

A hitigazságért történt századokon át tartó többszöri próbálkozás után az erőre kapott vallásos eszmék forrongó harcából az unitárius gondolkozás úgy emelkedett ki, mint a Jézus szellemét legtisztábban tükröző vallásos irányzat. Máglyáknak füstölgése, verpadok elnémuló jajszava, börtönök kinzó szenvedése megfélemlített sokakat és elijesztett a lelkekben ébredező igazságkereséstől. De az unitárius hit igazsága lassanként mégis előtérbe nyomult, fokozatosan megerősödött s a szellemi haladásnak mindmáig útmutatója lett.

Nincs miért eltitkolnunk és nincs miért dicsekednünk vele, hogy az elért kedvező körülmények között, aránylag rövid idő alatt megalakult és megerősödött unitárius egyházunk, a hitében rejlő igazság miatt, a szenvedések állandó hordozója lett. A régiékhöz ragaszkodó makacs elszántság rövidesen feltámadt ellene. A türelmetlenség féltékeny szelleme sokszor ismétlődő halálos támadást intézett ellene. Az erőszak hatalma sokszor akarta eltörölni a föld színéről. Nagy veszteségek miatt, súlyos megpróbáltatások között nem egyszer kellett élet-halálharcot vívnia létéért és fennmaradásáért.

Mi tartotta fenn unitárius egyházunkat nagy küzdelmek idején szenvedésben, veszteségben? Miféle csodálatos erő segítette, hogy létét veszélyeztető rázkodásokból, ha számban megfogyva is — mert kicsinyhitűek és gyöngék mindig voltak —, de lelki erőben és buzgóságban rendszeren megújulva és tetre készen került ki?

A hitigazság és hitbuzgóság ereje, különösen pedig az abból fakadó áldozatkészség parancsoló szelleme! Az a szellem, amely mindig idejében érezte meg és megértette a nagy életigazságot, hogy „aki adakozik, annál inkább gazdagodik“. Új erőt nyer maga és új erőt ad másoknak. Az az erő, mely ha egyszer valahol az eszme igazságáért megvethette lábát, semmi fel nem tartóztathatta elhatározásában, hogy segítse az eszmét. Az az erő és szellem, mely

időről időre hősokeket teremtett és állított a haladás szolgálatába, akik vagyont és életet áldozva küzdöttek a hit igazságáért és az egyház jövőjéért.

Az áldozatkészség lelke szegénységben, üldözések között, zivatáros időkben sokszor dolgozott láthatatlanul a szivekben, hogy a szükség alkalmas pillanatában életet adó és megtartó erővé váljék.

Igen, az áldozatkészség anyagi és lelki gazdagságot jelentő ereje tartotta fenn a multban az anyaszentegyházat s hagyta reánk azt drága örökségül a mi szép és igaz unitárius hitünkkel egyetemben.

Sok volna felsorolni azoknak nevét, kiknek emléke az áldozatkészség ragyogó szépségében él egyházunk történetében; akik maguk vagy megértő lelkek támogatásával, közös akaratallal templomot építettek, hogy legyen a hitnek erős vára, szenvedő sziveknek nyugalmat adó menedéke, bizni tudóknak csendes és megszentelt hajléka; iskolát emeltek, mert érezték a prófétai igazságot, hogy a nép tudomány nélkül elvész; pénzben, földbirtokban vagy egyéb javakban alapítványokat tettek, hogy legyen támasz a szükségben és biztató erő a megújuló próbák között... Forgassuk csak és olvassuk egyházunk történetét s meg fogjuk látni, hogy a történelem fenntartja és megbecsüli az áldozatkész szivek nevét és emlékét!

Reámutassunk-e arra, hogy amikor nehéz időkben kiméltetlen kéz sújtotta és gyötrő szenvedésekkel ostorozta egyházunkat, veszélyeztetve hitünkben a vallásos gondolkozás legmesszebbmenő eredményét: hitelödeink összefogtak, hogy megmaradt erejükkel mentsek a menthetőt s az utókor előtt a szent örökség méltatlan őrizőinek ne látszódjának... Tanulmányozzuk csak a nehéz idők szenvedés történetét s meg fogjuk látni, hogy a szerető szív keserű könnye hányszor száradt fel az áldozatkészség örömeiben!

Oh sokszor volt úgy, hogy a szükség pillanataiban a gazdag szívesen juttatott vagyona feleslegéből, avagy erején felül is az egyház megmentésére, a szegény pedig verejtékes munkával szerzett filléreivel még a szükségesből is örömmel áldozott a hit oltárán!

S az áldozatkészség nemesebbé tette a szívet, egyházasabbá a gondolkozást, vallásosabbá az ember egész lényét. Az áldozatok nyomán megújult az érdeklődés a hit, a vallás, az egyház iránt. Nemcsak újjászülte a vallásos szellemet és egyházszeretetet, hanem erőt adott a hitnek, megacélozta a jellemet, gazdagabbá tette a lelket és kitartóbbá az akaratot, biztosította az anyaszentegyház létét

és fennmaradását, hogy benne és általa éljen és uralkodjék az emberek között Jézusnak fenkölt szelleme s hitünkben mindjobban erősödjék a kereszténység legtisztább vallásos iránya.

* * *

De nemcsak a múltban, hanem a jelenben és jövőben is az áldozatkézségben rejlik számunkra a megtartó erő.

Már a mondottakból is megtetszik, hogy minket, unitáriusokat, sohasem emelt játszva a sors keze. Nem ismerjük az életnek azt a kedvezését, mely saját erőfeszítésünket feleslegessé teszi.

Ha valamikor, most igazán a saját erőnkre és buzgóságunkra vagyunk utalva.

Bár negyedfélszáz esztendő alatt sokszor ismétlődött egyházunk életében a megpróbáltatások ideje: ma mindennél jobban érezzük a mostoha idők sújtó kezét. Ezért gyötrik nehéz gondok a jobbagnak lelkét és hovatovább mind sötétebbre a jövő képét. Mert ki ne látná, hogy a fajunk gyöngülése folytán máris vérzik egyházunk? Viszont az egyház fokozatos erőltetésével holtra gyöngül fajunk. Vallásos hitünk meglankadásában s régi emlékeink, iskoláink és intézményeink pusztulásában veszélyeztetve van édesen zengő anyanyelvünk. Magyarságunk pusztulása gyógyíthatatlan sebeket üt egyházunk testén...

Miért hát a közöny, a mozdulatlanság, a félrevonulás annyiak részéről? Miért az önző érdekek felülkerekedése úgyis szomorú világunkban? Hát úgy meglankadott volna a szeretet és hitbuzgóság ereje az emberek között, hogy az ég örvendetes biztatását olyan könnyen elhomályosíthatja a földi érdek romboló szelleme s a múlt tanító erejét meggyöngítheti az új idők reánk nehezedő, tartósnak látszó szenvedése?... Hinnünk kell, hogy a gonoszság ereje sem üzheti a végtelenségig vad játékait ebben a bűnös szenvedélyektől ostromlott világban. Biznunk kell benne, hogy féltve őrzött eszményeink nem veszhetnek homályba, hogy gyermekeink majd még a lelkesítő példákat is nélkülözzék. De ha lelkünknek még meglevő tűzét is könnyelműen kialudni hagyjuk, félni lehet, hogy egyházunk fenntartó ereje egyre fogy, mert buzgóságunk lankad s áldozataink lassan egészen elapadnak...

Igaz volna-e, igaz lehet-e, hogy a múlt már nem példa nekünk?!

Csoda-e, ha a jelentkező bajok és fenyegető veszély láttára

kínok égne a pásztorok, a vezetők lelkében? Csoda-e, ha a reánk nehezedő felelősség érzetében sokszor és szüntelenül ismétljük a rég megállapított igazságot, hogy „aki adakozik, annál inkább gazdagodik, de aki megtartóztatja magát az adakozástól, az ugyan szűkölködik“, tudva, hogy milyen fontos tényező s milyen hatalmas fenntartó erő a megértő áldozatkészség ma is az egyház életében?

Mert ha az anyagiakban talán bővölködnénk is, reménytelenül szegények lettünk, ha az anyagiak miatt lelkileg szűkölködünk!

Tisztán kell hát látnunk a jelent s kellő komolysággal addig mérlegelnünk a jövőt, amíg minden tekintetben egészen szegények nem lettünk!

Meg kell értenünk idejében, mert hitünk természetes voltából és eszméink tisztaságából is önként következik, hogy anyaszentegyházunk sorsát és fajunk fennmaradását véletlen csodákra nem bízhatjuk. Megértő szivekre, őszinte és el nem csüggedő hitbuzgóságra, a saját áldozataink gazdagító és lelkesítő erejére van szükség, hogy élni tudjunk.

Ha elődeink szent örökségét minden körülmények között minden erőnkkel megvédeni nem tudnók vagy nem akarnók, talán soha ki nem pótolható és helyre nem hozható lelki szegénységről tennénk bizonyosságot. Biztatnunk kell tehát magunkat, hogyha a jó Isten e földre hívott minket s hitünket bennünk a maga lelke által megvilágosította, ha fajunkban és egyházunkban annyi vész és viaszály között megtartott, úgy kell lenni, hogy célja van velünk e földön s célját sokszor próbákon át valósítja. Tehát mostani próbáink ellenére is rendíthetetlenül kell álljon a hitünk, hogy egyházunk fontosabb eszköz az isteni gondviselés kezében, minthogy emberi erő megsemmisíthetné. Ha eddig nem úgy lett volna, a próbák tüzeiben kell megingathatlan meggyőződésünkké váljék, hogy az unitárius hitfelfogás nem hiszékeny emberek alkalmi és időleges gondolata, hanem az ember isteni lelkének szabad és szükségyszerű nyilvánulása. Unitárius egyházunk nem véletlen okok vagy felületes gondolkozás eredménye, hanem tiszta látás, mély vallásosság és magasabb isteni erő alkotása, melynek hivatása a hit és szellemi világ haladása érdekében meg nem szünhetik soha.

Nem természetes-e tehát, ha ilyen meggyőződés mellett unitárius egyházunk a hit igazságáért és a lelki világ gazdagodásáért jogosan és bizton számít minden időben a tagok megértő áldozatkészségére? Hisz a hitért és egyházért hozott áldozat olyan for-

rás, melynek vize időről-időre frissíti az életet és növeli a lelki erőt. E felfrissülés és lelki izmosodás nem csekély biztosítéka a jövőnek.

Az áldozatkészségből származó felfrissülésre és megerősítésre anyaszentegyházunknak annál inkább szüksége van, mert az egyéni, családi és faji érdekeken túl egyidő óta mind követelőbb erővel tárul elénk a nagy hivatás, hogy az unitárius eszmét mindinkább a világ eszméjévé, első sorban a miveltek emberek közkincsévé tegyük. Akár gyöngeség, akár határozatlanság miatt pazarlódhatik-e hát avagy egészen felemészthetők-e még meglévő és megszereshető erőnk kizárólag oktalan támadások és létünk védelmében?

Az volna a feladatunk, hogy a világ unitáriusaival s a velünk egyetértőkkel kezdet fogva, mindannyiunk lelkéből élő láncot fűzve, jobban összekapcsolódva, minél szélesebb körben valósítsuk Jézusnak hitünkben ápolt tiszta szellemét és építsük a lelkek javára Isten országát. Megelégedhetünk-e hát a fájó érzéssel, hogy erdélyi magyarságunk szomorú tragédiájában anyaszentegyházunk is vérző áldozat? Nem kell-e halogatás nélkül odaadóbb és önfeláldozóbb kötelességeink tudatára ébrednünk és idejében talpra állanunk, hogy a késedelmeskedés miatt tán még inkább bekövetkezhető lelki szűkölködés helyett, erőnk és javaink okosan mérlegelt áldozatul hozatalával a biztos megmaradásig gazdagodjék és erősödjék egyházunk?!

Igen, most az életküzdelem nagy harcaiban kell féreérthetetlenül bizonyosságot tennünk arról, hogy nevünkhöz és hitbéli felfogásunkhoz méltóan egységesek vagyunk s összefogva és együtt-érezve, ki tudjuk termelni magunkból a megtartó erőt. Most, a próbák tüzeiben, kell megmutatnunk, hogy hitünk a Jézus szelleméből táplálkozik s egyházunkban az Isten lelke működik. Most kell újjászületnünk az anyagi és lelki áldozatokban, mert anyaszentegyházunknak most van igazán szüksége arra. Most kell megértenünk, hogy „aki adakozik, annál inkább gazdagodik; de aki megtartóztatja magát az adakozástól, az ugyan szűkölködik“, mert most anyaszentegyházunk létéről s az egyházban egy nehezen és hosszú időn át tartó, fenkölt lelki világ biztató jövőjéről van szó! Most az ideje, hogy ne csak büszkén nézzünk a múltba, hanem bátran, kötelességtudólag, életet hirdetve tekintsünk előre, tudva, hogy ma az egyházban él a faj s vallásos hit nélkül nincs és nem lehet sehol örvendetes és megnyugtató élet!

Jöjjön hát segítségül minden megértő szív a közös cél érdekében. Segítsen fölírni egymásnak a lelkét, hogy mindenki öntudatra ébredve, meghozza méltó áldozatát a jelenben s becsületesen harcoljon a jövőért. Kiáltjuk a fülébe, vessük a szívébe anyaszentegyházunk minden tagjának, hogy a mai helyzetben hite, egyháza és faja érdekében mindenkinek van kötelessége s azt legjobb ereje szerint kell teljesítenie. Járjunk szét a Jézus türelmes, de bizakodó lelkületével, az apostolok ébresztő szavával, a reformátorok bátorságával s egyiknek, mint másiknak teremtő erejével s úgy hívjuk életre unitárius egyházunkban és magyarságunk életében a megértő szellemet, a magasabb gondolkozást, az új akaratot és annak tetteit. Kopogtassunk be minden hajlékba bizó hittel, legyünk csüggedést nem ismerő szószólói az idők halasztást nem tűrő, nagy követelményeinek; keressünk meg minden eszközt és módot bajaink orvoslására, létünk biztosítására. A tervszerű, az öntudatos, az önfeláldozó munka bizonyosan sokaknak fogja az öröm és megnyugvás érzésével hirdetni, hogy unitárius egyházunkban vannak megértő lelkek, van áldozatkészség s így lelki gazdagodás, van unitárius megújulás és megtartó erő!

Kovács Lajos.

Jegyzetek Channing Ellery Vilmos életéhez.

— Született 1780 ápr. 7-én, meghalt 1842 okt. 2-án. —

Az amerikai Dávid Ferencről, Channing Ellery Vilmosról kívánok megemlékezni. Jól tudom, hogy felette nehéz feladat ez, mert a Channing élete egyike a világtörténelem legmagasztosabb és legfenségesebb élettörténeteinek. Nem terjedett 70—80 avagy 90 évre az éveinek száma, mindössze csak 62 éves volt, mindazáltal e 62 évvel a 19-ik évszáz szellemóriásai között bátran mondhatjuk összes életrajzíróival együtt, hogy Channing a legelső helyen állott és áll.

A híres szabadgondolkozó Emerson, „Az emberi szellem képviselői“ címen írt jeles művében Plátót bölcsésznek, Swedenborgot misztikusnak, Shakespearet költőnek, Napoleont a világ emberének, Goethe-t írónak, Channinget az új idők szentjének, prófétájának nevezi.

Tegyük föl, hogy Emerson, mint honfi- és kortárs s aztán még inkább mint unitárius, ítéletében elfogult lett volna s azért állította volna, hogy szent volt, lássuk meg Renant, az új idők nagy francia emberét, hogy miképpen emlékezik Channingről. Renan így ír: „Channing egy igazi próféta volt, mert a jövő evangéliuma harangjának első intő hangját tisztán hallotta. Önöknek okuk van tisztelni a 19-ik évszáz szentjeinek egyikét s bizonyára a legnagyobbat mindazok között, kiket Róma szentté avatott. A Channing tanításai a béke és szeretet tanításai s igazaknak maradnak mindig, bármi legyen is a tudomány és szabadszellelem evolúciója“.

Egy angol ujság pedig (Christian Life) azt írja, hogy: „Channing unitárius szent és emberbarát“. Kell-e és lehet-e ennél hivebben és igazabban jellemezni egy tökéletes embert?

Channing Ellery Vilmos az északamerikai köztársaság Rhode-Island államának Newport nevű városában született 1780 április 7-én. Mind apai, mind anyai ágon szabadságszerető és szabadságért küzdő előkelő, nemes gondolkozású családból származott.

Apja, a nagy szabadsághőssel és Amerika első elnökével,